

De Heraut

VAN DE

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1831 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 23 April 1893. N°. 800.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Amsterdam.

Abonnementenprijs: franco aan huis, per drie maanden f1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertentieprijs: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van inlegaven en Verslagen van Vereenigingen 10 Cent per regel.

Het negende Gebod.

ZONDAGSAFDEELING XLIII.

Daarom legt af de leugen, en spreekt de waarheid, en is gelijk niet rijen naast; want wij zijn elkanders leden. Ef. 4: 25.

II.

De strijd tegen de principiele leugen, die de waarheid Gods in haar tegendeel verkeert, hoort bij het derde Gebod; bij dit negende komt uitsluitend de strijd aan de orde tegen de leugen onder menschen. Dat we desuitlettens ook de leugen onder menschen afgeleid hebben uit Satans strijd tegen Gods waarheid, is, omdat de Catechismus wil, „dat ik alle liegen en bedriegen als eigen werken des duivels” haten zal. Het verband tusschen de leugen tegen God en de leugen onder menschen valt dan ook kwalijk te loochenen. Let er maar op, hoe onder de volken, die geheel buiten Gods waarheid leven, de leugen ook onder menschen veel schamteloozer heerscht dan in Christenlanden; en ook, hoe in Italië, Frankrijk en andere Staten, die wel gekerstend zijn, maar nog in de Roomsche dwaling bevangen liggen, de onwaarheid en het gemis aan waarheidszin veel sterker heerschen dan b. v. in Engeland en de overige Noordelijke Staten van Europa. Men late zich dan ook nooit misleiden door het beweren, dat waarheidszin onder menschen niets van doen heeft met zin voor de waarheid Gods. Beide toch hangen in den wortel van ons bewustzijn wel terdege saam. In hem, die alleen zeggen kon: „Ik ben de waarheid,” vloede beide met noodwendigheid ineen, en dat hij de waarheid Gods tot in zijn bloed beleeft, en dat er onder menschen „geen bedrog in zijn mond gevonden is.” In het rijk der heerlijkheid laat zich zoonm loochening van de waarheid Gods, als leugen onder menschen, denken. Wie in Christus is ingelijfd, is in den „Waarachtigen.” En de heilige apostel Paulus roept de leden der kerk van Efeze op, om niet tegen elkander te liegen, noch onwaarheid tegen elkaar te spreken, „omdat ze elkanders leden zijn.” Doch ook al houden we aan dit verband vast, toch hebben we aan bij het negende Gebod uitsluitend tegen de leugen onder menschen te keeren; en zulks wel eerst tegen de leugen in haar algemeen vorm, en daarna tegen de leugen in haar bepaalden vorm van valsche getuigenis. Dat valsche getuigenis bespreken we daarom in ons volgend artikel, tegen de leugen onder menschen in haar algemeen vorm keeren we ons thans.

Een dan beginnen we met de verdrinking. Het hoort toch tot onze menscheleke natuur, dat we buiten de werkelijkheid om iets verdrinken kunnen; hetzij dat ons verbeelding ons in of buiten droom beelden voortvoert, hetzij dat we door ons denken ons toestanen en allerlei verwickelingen van toestanen voor oogen pogen te stellen. Deze verdrinking nu is op zichzelf een heilige gave Gods, waar alle dichtkunst op berust. Het is een vermogen, ons door God gegeven, dat hoort bij ons geschapen zijn naar Gods beeld. Omdat toch God de Heere schept, heeft Hij ook den mensch een scheppend vermogen gegeven; alleen met dit verschil, dat God schept in de werkelijkheid, en dat de mensch alleen scheppen kan in de verbeelding of verdrinking. Feitelijk is dit vermogen dan ook de bron waaruit alle kunst opkomt. Een kunst, die alzoo niet haar ideaal vindt in de nabootsing der natuur, maar die boven de natuur uit gaat, en nu reeds iets grijpt uit dat rijk der heerlijkheid, dat eerst met Christus' wederkomst ingaat. God zelf bedient zich dan ook herhaaldelijk van dit vermogen des menschen, als Hij zijn openbaring geeft door droomen en gezichten en verruikingen van zinnen. En dit gehele terrein der verdrinking ligt dan ook in de waarheid en buiten de leugen, mits het verdrinking maar nooit den indruk poge te maken van iets dat werkelijk bestaat, en veeleer zijn tegenstelling met de werkelijkheid doe uitkomen. Het verdrinking onderstelt dan het werkelijke leven, en gaat er boven uit, terwijl de leugen zich poot te zetten in de plaats van de werkelijkheid.

Doch al moet dit leven der verdrinking in dien zin als een gave Gods geerd, toch mag niet voorbijgezien, dat juist deze gave der verdrinking de groote kracht is, waarvan de zonde zich bedient, om haar leugen te stoffeeren en ingang te doen vinden. Bestond het vermogen der verdrinking niet, zou de leugen geen macht in het leven zijn geworden, en het is juist om

dezen stam der verdrinking dat de leugen zich als woekerplant slingert. Men merkt dan ook wel, hoe moeilijk het voor kunstenaars, en met name voor schouwspelers is, om manden van karakter te blijven en een gezonden sterken zin voor waarheid te behouden. De zonde heeft ook geheel het gebied onzer verbeelding bezet, en en het is bepaaldelijk in de neiging tot de leugen, dat deze bezetting uitkomt. De schouwburg heeft feitelijk in het algemeen de strekking, om den waarheidszin te ondermijnen, gelijk dan ook de uitkomst leert, dat de komedie nooit bloeide in landen en onder kringen, waarin op waarheid sterk geleid werd, en dat omgekeerd juist Italië en Frankrijk, die zoo ontzettend door de zonde der leugen in hun nationaal bestaan zijn aangetast, de schouwburg steeds het machtigst bloeide. Doch ook in den roman steekt ten opzichte van den waarheidszin een niet te miskennen gevaar. Niet alsof het op zich zelf ongeoorloofd ware een verhaal te verdrinken. Menige gelijkenis van Jezus toch is op zich zelf evenzo een verdrinking. Als Jesus b. v. spreekt van de tien maagden, bedoelt hij volstrekt niet, dat dit zoo feitelijk gebeurde was, maar bereikt elk hoorder, dat Jesus dit zoo voorstelde. Daarna steekt het kwaad dus niet, en de vrucht die deze verdrinking verhalen voor karakterteekening, voor de schildering van historische toestanden enz. hebben opgeleverd, is waarlijk niet gering. Maar het kwaad ontstaat hier door de overdrifting. Het wordt alles roman. Men leest uren niet anders. Soms brengt men meer uren van den dag in zijn romantische wereld, dan in zijn eigen huiselijke leven door. Die romans moeten, om te boeien, dan overprikkeld worden. Ze leiden u in allerlei gespannen, vaak zondige en onreine toestanen binnen. Ze laten u zien en hooren, wat God in het werkelijke leven u spaart, om uw ziel rein te houden. En zoo wordt de grens tusschen verdrinking en werkelijkheid voor u ten leste zwevend. Die verdrinking wereld krijgt de overhand in uw overleggingen. Het werkelijke leven wordt u bijnaak. Dat is te lat, niet pilant, niet interessant genoeg. En het einde is, dat ge onder den indruk dezer romantische verdrinking, zelf een soort roman in uw leven poot al te spelen. Mannen en vrouwen van ernstig karakter zullen het lezen van romans dan ook onder tucht stellen, zoo voor zich als voor hun kinderen. Vooreerst zal men keuren wat men wel en wat men niet leest. Maar ook, de goede romans zullen geen dagelijks brood worden, maar altoos uitzondering blijven. Veel meer dan een half doosje zulke verhalen op een jaar moest eigenlijk niemand lezen. En bovenal zal men zich niet laten verleiden door het zeggen: „Dit is een historische, of dit is een Christelijke roman”, want ook zoo blijft zulke een roman toch altoos een product van verdrinking, en juist uit dat verdrinking komt voor u karakter en voor uw waarheidsbeset en voor uw levenspraktijk, in het werkelijke leven, het gevaar.

Een tweede wortel van de leugen onder menschen schuilt en is gelegen in een op zichzelf eveneens goede eigenschap van onze natuur, t. w. in de schaamte. Er zijn er helaas, die geen schaamte meer hebben, en daarom hun zonde openlijk uitspreken, er zich zelfs op beroemen; ook wel zijn ze er, die zonden verzwijgen, die ze niet gedaan hebben, om er op te bliften. Dit is de brutale schaamteloosheid. En als dan zulke een schaamteloos mensch nog poot op zijn waarheidszin, en uit de hoogte neerziet op het kind, dat uit schaamte er om liegt, en niet zeggen durft, wat hij misdaan heeft, dan treedt Satan voor u in de gestalte van een engel des lichts, en hebt ge te doen met een demonische brutaliteit. Schaamte doet u terugschrikken van het uitkomen voor uw zonde. En als u nu gevraagd wordt, of ge dit of dat kwaad gedaan hebt, en ge poot door neen te zeggen, waar het ja is, uw zonde te bedekken en uw goeden naam te handhaven, dan hebt ge zeer zeker zonde bij zonde gevoegd, door te liegen, en blijft de leugen een gruwel voor God; maar dan was het motief voor die leugen een natuurlijke opwelling van de schaamte in u. Op dit punt zal men dus uiterst voorzichtig moeten zijn. Als men een kind, of ook een volwassen persoon, tot belijden van schuld wil brengen, is alle hard optreden, in dwingendende vorm, schadelijk, doordien ge dan of het schaamteloos kwekt en ongevoelig maakt, of het kind tot leugen uitlokt. Wie tot schuldbelijden wil brengen, moet medegevoel met den zondaar toonen, en ook bij het erkennen der waarheid, altoos het schaamteloosheid reddend, en de mogelijkheid van herwinning van den goeden naam doen uitko-

men. Bovenal dient in dat opzicht gewaakt tegen de valsche voorstelling, alsof we van elkander mogen verwachten, dat we ons als heilige, brave menschen zullen betonen. Voort ge uw kinderen op in het besef, dat ze zondaren zijn, en dat zij zelf, een zondaar, hen poot te leiden, dan is het zoo vreemd niet, indien er nu en dan zonde uitkomt, dan valt de belijden daarvan niet zoo moeilijk, en is de verlokking tot leugen veel minder sterk. Maar kweekt ge ook in uw huislijken kring den valschen waan der wereld aan, alsof alle volwassen mensch en elk kind eigenlijk sondebaar, en dus altoos braaf ware, dan natuurlijk valt het zoo bitter tegen, als er zonde uitkomt, en schijnt het uitkomen van zulk een zonde zulk een diepe val uit de gewaande voortreffelijkheid in de gebleken verdorvenheid, dat de leugen als vanzelf wordt aangegrepen, om het kwaad te dekken. Eigenlijk is belijden van schuld, zoodat toch de schaamte gered en het vertrouwen ongeschokt blijft, alleen mogelijk, waar men over en weder met elkander verkeert in het besef, dat men saam zondig in zijn wesen is; maar ook saam de verlossing kent, die voor onze aller zonden in Christus is aangebracht. Daarom is het zoo noodig onze kinderen van der jeugd af de verzoening in het bloed van het heilig Godslam te leeren kennen. Alleen toch waar die verzoening beleiden en geloofd en toegezegd wordt, kan zonde beleiden worden, zonder dat de belijden van die zonde het zieleleven verschrikt.

De dusgemaakte noodleugen hangt hier rechtstreeks mee samen. Elk kind toch, dat uit drang van schaamte ontkent een bedreven kwaad gedaan te hebben, grijpt de leugen uit nood aan. Het wil zich redden. Dat er redding in schuldbelijden schuilt, dat er redding is in de verharminen Gods, dat er redding afloeft van het Kruis van Golgotha, verstaat of geloof hij nog niet. Zoo omklemt hem de nood, en uit dien nood poot hij zich te redden door de ontkenning van wat is of geschied is. Hij redt zich door het spreken van een leugen. Een noodleugen ook in zulk een zin is echter daarom nooit te rechtvaardigen, noch zelfs te vergeet, overmits de weg tot zedelijke verheffing juist door de verandering van het schuldbelijden gaat, en God de Heere ons in Christus en zijn kruis alles geboden heeft, wat we behoeven om ons schaamteloos niet in te boeten, maar (in weerwil van onze zonde) te versijnen en te verscherpen. Wat hier de noodleugen wetigen wij, is verkeerd begrepen egoïsme, dat bovendien, maar al te vaak, meer door vrees voor straf dan door schaamteloosheid gedreven wordt.

Zal men dan nu zeggen, dat de noodleugen wel geoorloofd is, waar het de eere Gods of het welzijn van onzen naaste geldt? Zoo wordt meestal geoordeeld; maar wat men hier ook voor aanvoert, een dieper gaand zedelijk instinct zegt toch zeer terecht, dat een leugen nooit goed kan zijn, en geheel het begrip van den noodleugen, alsof hierin geen zonde stak, moet dan ook verworpen. Leugen is een woord, dat nooit anders dan een bozen zin hebben kan. Een zoolang er van noodleugen sprake is, moet er dan ook altoos en onveranderlijk een veroordeelend vonnis volgen. Vraag men daarentegen of er geen strijd der plichten kan geboren worden, zoodat ge, door aan iemand die iets kwads in den zin heeft, te zeggen hoe de zaak ligt, aanleiding tot moord of tot verkrachting of tot anderen gruwel zoude geven, en omgekeerd door de ware toedracht der zaak voor hem te verbergen, moord en dergelijke kunst afwenden, dan moet die strijd der plichten zeer zeker worden erkend. Ook als men dan vraagt, of zulk een booswicht er recht op heeft, de ware toedracht der zaak van u te vernemen, en of hij van u vergen kan, dat hij hem de gelegenheid zult openen voor de gruweldad, die hij in den zin heeft, dan spreekt het vanzelf, dat zulk een booswicht niets van u te verdringen heeft, en ook voor Gods vierschaar geen enkelen elsch op u kan doen gelden. Toch hebben onze vaders er zeer terecht ten ernstigste tegen geprotesterd, dat men deswege ooit den regel zou opstellen, alsof men zeggen als het ja is, op zichzelf geen zonde zou inhouden, ja veeleer door God zou geboden zijn. Zelfs het Hot van Holland heeft nog in 1731 de verspreiding verboden van een geschrift van François de Bruys, omdat het dezen gevaarlijken stelregel predikte; iets waarvan de Raden oordeelden „dat zulke in hoogste mate scandaleus is, strijdig met de heiligheid en eigenschappen van God Almachtig, ten uiterste gevaarlijk voor de menscheleke samenleving, en niet konnende getolereerd worden in een land van justitie” (Zie Groot Placcaatboek VI, 637 vv.). Heidsenck

philosofen, later de Casuisten, onder ons de Socinianen en Remonstranten, gelijk nu weer Rothe in zijn Ethiek, stelden en stellen nog wel een regel vast, en hietende dat zijn onze conventionele vaders, altoos met hoogen ernst ingegaan, gelijk vooral blijkt uit het werk van Da. Bonvoust, Le Triomphe de la Vérité et de la Paix, een studie, die alle argumenten der tegenpartij ontzenuwt heeft. Ze velden daarom geen hard oordeel over wie in zoo hachelijk geval terugkeerde; en wesen er zelfs op, hoe Rachab blijkens Jozua 2 evenzo handelde, wat toch niet belette, dat ze in Hebr. 11 onder de geloofsheldinnen is opgenoemd. Ook wesen ze op de vrouw van Bahurim in 2 Samuel 17; edoch opmerkende dat het in deze beide gevallen meer krijgslust was. Ook gaven ze toe, dat men onderscheid moet maken tusschen drieërlei leugen: 1°. de leugen met boozen toelag (de mendacia perniciosa), 2°. een spreken tegen de waarheid in om iemand te redden (de mendacia officiosa), en 3°. een anders zeggen dan het is, uit gekheid (de mendacia locosa), en ze erkenden dat het laatste geheel vrij van zonde kan zijn, en in het tweede geval de zonde soms nauw aanwijsbaar. Maar nochtans hielden ze onverzettelijk aan het begrip van zonde ook bij de noodleugen vast. Onwaarheid hebben ze nooit goedgepraat. Ook al gevoelde men na zulk een wesenlijke noodleugen, gedaan om iemand te redden, zekere vreemde in zijn hart, toch zou Gods kind er ook een verwijt bij gevoelen, en voor die zonde der onwaarheid verzoening zoeken. En zoo moet nog geoordeeld. Immers, neemt ge de noodleugen als regel aan, dan vindt men het al spoedig ook geoorloofd als getuige voor den rechter te liegen, indien men daardoor iemand van de halsstraf redden kan. Ge wrikt dan op één punt het fundament van waarheid los, en de wereld grijpt dat één punt aan, om in steeds breeder kring de heerschappij der leugen te vestigen.

Soortgelijke moeilijkheid rijst er bij wat men noemt de conventionele leugen. Het sterkst komt dit uit bij de krijgslust waarop we reeds wesen. Conventioneel toch noemt men alzulke gebruiken, die men, als bij stilzwijgende overeenkomst, over en weer goedkeurt, of althans blijkbaar toelaat. En nu weet men, dat het zoo van oude tijden af steeds in den oorlog gebruikelijk was, om te zien of men den vijand niet zoo oolijk misleiden en zoo handig bedriegen kon, dat hij er inliep. Reeds bij het gewone schermen en sabels aan geldt een schijnuitval dan ook als een gewettigd middel, om de aandacht van de tegenstander af te leiden. Zelfs ten opzichte van dieren past men allerlei schijn en bedrog toe. Het aan verbergen den vischhaak, de lijsterbes in den strik is bedrieglijk, en zelfs het stuk zwaard of spek in de rattenvaal doet op misleiding. Zal men nu van dit alles zeggen, dat het zonde voor God is? Dit alles als bedriegen, en dus als liegen, brandmerken? Ons dunkt, de Heere onderwijst ons in zijn Woord anders. Paulus beroemt er zich zelfs op, dat hij enkelen „als met list gevangen had,” en allerlei proeven van zulk slim beleid vermeldt de Schrift zonder er ooit een vonnis van veroordeeling over uit te spreken. Ook hier schijnt dus de vraag te beslissen, of onze vijand, of zulk een boos dier enz. recht er op heeft om naar waarheid behandeld te worden; en wij nu die louter waarheid door den vijand misbruikt zou worden, en hij omgekeerd de sluwheid tegen ons zou keeren, kunnen we, met de Schrift voor ons niet anders oordeelen of zulk een poging om den vijand, of om zulk een dier te misleiden is van God niet verboden, maar althans geoorloofd. Geoorloofd als betoon van geestelijke kracht op het gebied van het stofelijke.

Dit geldt min of meer in gelijken zin van de leugen, die in onze overige conventionele levensvormen is doorgedrongen. Vooral in steden en in de hoogere kringen der maatschappij schittert in het onderling verkeer al zeer weinig rondheid en waarheid. In de diplomatie is misleiding zelfs de eenige goede toon. En aan onze vorstelijke hoven zijn schier alle vormen des levens aan waarheid en oprechtheid gespeend. Vraag men nu, of daarom de levensstoon van onze lagere klasse voorkeur verdient, dan zij genantwoord, dat in die kringen stellig kloeker geest heerscht. Men smooert er geen wolf op zijn hart, zegt op staanden voet, hoe men over elkaar denkt, en doet zich voor zooals men is. Doch gevolg hiervan is dan ook veel ruwheid, grofheid van taal, en niet zelden allerlei vechtpartij. Men vergist zich derhalve, zoo men de conventionele vormen van onze hoogere kring

gen zonder meer veroordeelt. Als ge Abraham met de Hethieten of Mozes met Pharaon hoort onderhandelen, staat de beleefdheid in den vorm op den voorgrond, en althans, zoo als de samenleving, daer, zoo we deze vormen uit zucht naar waarheid prijs gaven. Dit ligt aan tweeërlei. Vooreerst is men zonder die vormen allicht geneigd alleen op zich zelf te letten, en te vergeten hetgeen men verschuldigd is aan zijn gemeenschapsleven met anderen. En ten andere mag ook niet vergeten, dat ik in mijn uiting tegenover anderen mij niet uiten mag naar de soms geprikkeld stemming van een bepaald oogenblik, maar mij te uiten heb naar het hooger besef, waartoe ik in mijn betere oogenblikken kom. Een gehuwd man b. v. zal zeer wel een oogenblik kunnen hebben, dat hij boos op zijn vrouw is, zoodat, moest hij naar zijn stemming op dat oogenblik zijn woord laten, hij haar allicht met een zeer onvriendelijke scheldnaam zou toespreken, zoodat dit onder de lagere klasse dan ook vaak geschiedt. Zegt hij nu daarentegen: „Lieve vrouw, dat is niet lief van je”, dan past dat „Lieve vrouw” wel niet bij zijn gemoedsstemming van dat oogenblik, maar dan is die beleediger vorm daarom toch niet valsche; want hij bedoelt dan niet te zeggen: „Gij vrouw, die ik op dit oogenblik zoo lief vind”, maar: „gij die als mijn lieve vrouw (tot mij in betrekking staat. Zoo tempert het woord den toorn en voorkomt veel kwaad. Datzelfde geldt ook van het opschrijven en onderschrijven van brieven, en allerlei andere beleedige vormen van omgang, die er alle op berekend zijn, om niet de incidentele stemming van het oogenblik te laten heerschen, maar de eischen der gemeenschap te laten gelden, en onzen levensstroom te laten beheerschen door een idealer levensopvatting. Zonde slaapt hier eerst dan in, zoo men dit overdrift, zoo men wilens en wetens zich achter deze vormen als achter een muur verschuilt, en er om licht; ze alzo uitholt; er alle zedelijke waardij aan ontnemt; en ze ten slotte misbruikt als een wapen der valscheheid. En daartegen is het vooral onder Christenen gewaakt. „Ligt niet tegen elkander, want zij zijn elkanders leden”. Zelfs in het kerkelijke stelt die conventionele vorm zekeren elsch. Ps. 42: 1 zoo nooit kunnen gezongen worden, als het nooit gezongen mocht worden tenzij alle leden der kerk op dat oogenblik door dore naar God verteed werden. Doch zoo is het niet. In de vergadering der geloovigen gaat de enkele in de gemeenschap op, en wordt in die gemeenschap opgeheven tot het ideale standpunt, zo als hij moest en wil zijn. Het is de handhaving van het essentiële in den wortel tegenover het incidentele dore in bloem of blad.

Van geheel ander karakter daarentegen is dit conventionele in den handel en op de beurs; daar toch is egoïsme en winstbejag als drijfveer in het spel; de concurrentie strijft met krijgslust; en men is er feitelijk op uit, om elkaar een vieng af te vangen en te bedriegen, louter met een egoïstisch doel. Daarom is list en bedrog in den handel metterdaad een vloek, die op onze samenleving rust, en die, gelijk we bij de behandeling van het achtste Gebod aantoonen, altoos tot zoo reusachtige macht der valscheheid werd, dat op groote schaal door bedrog elkaar het geld uit den zak te kloppen, conventioneel voor geoorloofd geldt. En die nu met principieel weerstaan. Het zeggen, dat ieder een dief in zijn nering is, is voor een Christelijke maatschappij een openbare schande. Want wel geven we toe, dat er ook op handelsgebied zekere conventionele vormen noodig zijn, om niet te veel in zijn kaart te laten kijken. Maar die noodzakelijke vormen, zoo ze niet verder gaan, misleiden dan ook niet, daar een ieder er op verdacht is. Gaat men daarentegen verder, en poot men door bedrieglijke waar, valsche bereiding, gefalteerde balansen en wat dies meer zij, opzettelijk te bedriegen, zoo is er leugen in uw rechterhand, en wijkt de zegen des Heeren van u.

Reeds deze handelsleugen staat op één lijn met de eigenlijke leugenachtigheid, die zoo menig karakter bedekt, doordien men er zich aan wenst, om in al zijn relatien, bij al zijn plannen, onder al zijn bedrijven, te knoeien, te misleiden, het anders te zeggen dan het is, en zich van lieverlede in zulk een weefsel van bedrog en leugen in te wikkelen, dat men er zelf niet meer uit kan. De éne leugen roept dan altoos om een tweede leugen, om zich te dekken. Vooral de knoeien de halve leugen is daarbij het giftigst. En zoo wordt dan de boze